

[B] **VAUT LE VOYAGE. EEN PARCOURS VAN
BELGISCHE HERINNERINGEN**

“Plaatsen van herinnering” is de Nederlandse vertaling van *Lieux de mémoire*. Dat is niet alleen een titel maar ook een nieuw concept van geschiedschrijving. De eerste proeve daarvan, onder leiding van de Franse historicus Pierre Nora, verscheen in 1984.¹ Dat boekdeel droeg de ondertitel *La République* en bevatte historische verhandelingen over de (Franse) driekleur en de Republikeinse kalender tot en met de “contraire herinnering” over de landstreek *Vendée* en de *Mur des Fédérés*. Het concept bleek buitengewoon vruchtbaar. Er zijn sindsdien nog zes Franse boekdelen aan toegevoegd. De Italiaanse en Duitse historici namen de draad op en publiceerden op hun beurt een oorspronkelijke versie van de nationale herinnering.

De eerste uitwerking van het concept in de Lage Landen zag in 1993 het licht. Dat werd met een buiging naar de uitvinder een Franstalige publicatie.²

Twee jaar later redigeerde de Nederlandse historicus Niek van Sas een reeks van herinneringen uit het (noordelijke) vaderland in een Nederlandstalige editie.³ De derde variant kwam tien jaar later uit: *Plaatsen van herinnering* genaamd en onder hoofdredactie van de Leidse historicus H.L. Wesseling.⁴ Bij dezelfde uitgeverij en in hetzelfde formaat verscheen in 2008 onder leiding van de Leuvense hoogleraar Jo Tollebeek de Belgische variant: *Parcours van herinnering*.

In de Nederlandse uitgave lag de nadruk op de “plaatsen”, in de Belgische ligt zij op de “herinnering”. Het uitgangspunt van elke bijdrage is gelijk: een foto van een bijzondere en heldere kleurstelling. De afbeelding is in de Nederlandse versie de plaats waaraan een geschiedenis wordt vastgeknoopt. In de Belgische is zij het begin van een herinnering. De topografie wordt dan een memoriaal. Om het anders te zeggen, onder verwijzing naar de schilderkunst: het Nederlandse realisme contrasteert met het Belgische symbolisme.

Jo Tollebeek betitelde zijn inleiding en verantwoording van het Belgische *Parcours van*

herinnering met een woord uit het Franse toeristische jargon: *Vaut le voyage*, ofwel: “Is een reis waard”. De reiziger dwaalt door het historische landschap van de Belgische staat (sinds 1830) en vormt zich aan de hand van de gekozen plaatsen en objecten een herinnering. Die komt in alle soorten; hogere en lagere cultuur en politiek. In Luik kan men zich gedachten maken over de Sint-Lambertuskathedraal die in de Franse revolutie is verdwenen en een leegte heeft achtergelaten. In Werchter, bij Leuven, worden tenten zichtbaar gemaakt, die de nieuwsgierige lezer moeten doen herinneren aan het jaarlijkse rockfestival; een herinnering die kan worden verlengd tot een actuele ervaring.

De Nederlandse editie gaat terug tot de prehistorie, is chronologisch van opzet en telt vier boekdelen. Het Belgische *Parcours* begint feitelijk in 1830, is thematisch en kan worden afgelopen in twee delen. Plaatsen van Nederlandse herinnering kunnen behalve overzee ook in het huidige België worden gevonden. Sterker nog, de Lage Landen zijn het grenzeloze gebied waarin de middeleeuwse geschiedenis in geografie en steen is zichtbaar

Wijnegem Shopping Center, Foto Theo Uyttenhaak.

te maken. In het *Parcours* overschrijdt men ook grenzen op weg naar Afrika of naar Coburg in Beieren, maar de noordergrens blijkt afgesloten. Had wat bij de Noorderburen het “Belgenmonument” heet op de berg bij Amersfoort niet een aanleiding kunnen zijn tot een herinnering aan de vluchtelingen van 1914 en 1918, die Nederland hebben verrijkt met een Bergense schildersschool en met een import van geleerden en kunstenaars?

De twee boekdelen zijn een goudmijn voor de ware liefhebbers van België. Het *Parcours* wordt in de Nederlandse taal gelopen, maar de belangstelling is op alle gewesten gericht; ook aan Eupen en Malmédy gaat men niet voorbij. De beschreven plaatsen zijn ingedeeld in vijf categorieën: die van de geschiedenis en van de expansie in het eerste, die van de tweedracht, de crisis en de nostalgie in het tweede boekdeel. In de historische fase gaat het bijvoorbeeld om gedenkstukken zoals het standbeeld van Ambiorix in Tongeren of dat van Godfried van Bouillon in Brussel. Of het enigszins raadselachtige Perron in Luik, een bouwwerk dat symbool staat voor de stedelijke vrijheden. Mijlpalen blijken het, waaraan zich een herinnering vastzet en waarmee de Belgische staat na 1830 zich een legitieme plaats in de geschiedenis tracht te verwerven.

De “plaatsen van expansie”, waarvan de keuze wordt verantwoord door Sophie De Schaepdrijver, zijn op het eerste gezicht wat wisselvalliger gekozen. De grote industriële voorsprong van het negentiende-eeuwse België is evident in de Cockerillfabrieken van Seraing maar ook in het Centraal Station van Antwerpen (“een spoorwegkathedraal”) of in het Feestlokaal Vooruit in Gent. Daarna wordt de verbeeldingskracht minder geprikkeld. Is het Wijnegem Shopping Center in de omgeving van Antwerpen een Belgisch heden of is het juist een bewijs van de tomeloze globalisering, dus de onbestaanbaarheid van de herinnering?

“Tweedracht” is een sleutelwoord voor het federale België. In dit gedeelte, dat wordt ingeleid door Gita Deneckere, komen de plaatsen van conflictueuze herinnering aan de orde. Het zijn er genoeg. Voor de Nederlandse lezer is het interessant om te weten, dat Oostakker niet alleen de titel verschaft aan een dichtbundel van Hugo Claus maar ook een Lourdesgrot herbergt van nationale vermaardheid. Allerlei vormen van strijd in België

zijn in dit *Parcours* te ontdekken; inclusief de strijd om de identiteit en legitimiteit van de Leuvense universiteit.

De “crisis”, een serie van herinneringen die daarop volgt en die is samengebracht door Chantal Kesteloot, is eigenlijk niet echt te onderscheiden van de “tweedracht”. Opmerkelijk is, dat de spectaculaire dekolonisatie van Kongo een plaats krijgt van herinnering aan “Leopoldville”. De naam van de hoofdstad is een blijvende herinnering aan (actuele) bloeddorstigheid maar ook aan koloniale romantiek. “Crisis” is evenals het eerdere “tweedracht” de sleutel van de constructies, waarin de herinneringen aan de twintigste eeuw zijn samengebracht. Het *Parcours* is hier geen vrolijke tocht.

Het laatste gedeelte heet “Plaatsen van nostalgie” en is ingeleid door Geert Buelens. Hier mag de wandelaar door België de schokken van aangename herkenning beleven: de duivencultuur in het Henegouwse Quiévrain bijvoorbeeld of de kunstenaars van Sint-Martens-Latem aan de Leie of de ooit voorname atmosfeer in de kustplaats Blankenberge. De jaarlijkse wielervedstrijd Parijs-Roubaix krijgt de historische lading van de Vlaamse arbeiders, die zich staande moesten houden in de Waalse en Noord-Franse industriesteden. De verbeelding van de “ville morte” van Brugge wordt opgeroepen, evenals de romantische kloosterruïne van Villers-la-Ville.

De beide boekdelen scheppen een samenhang van herinneringen aan en van het huidige België. Nederlanders kunnen er deel aan krijgen door de gemeenschappelijkheid van de taal — die hier en daar virtuoos is beoefend — en zowel door herkenning van als door verrassing over wat zich in een collectief geheugen heeft vastgelegd. Maar wat is in het land van de Europese hoofdstad dat geheugen naar binnen gekeerd.

JAN BANK

JO TOLLEBEEK (hoofdfred.), GEERT BUELENS, GITA DENECKERE, CHANTAL KESTELOOT, SOPHIE DE SCHAEPRIJVER,
België, een parcours van herinnering. Deel 1: Plaatsen van geschiedenis en expansie, Bert Bakker, Amsterdam, 2008, 461 p.;
België, een parcours van herinnering. Deel 2: Plaatsen van tweedracht, crisis en nostalgie, Bert Bakker, Amsterdam, 2008, 512 p.

Noten

- (1) PIERRE NORA (red.), *Les Lieux de Mémoire. Deel 1: La République*, Parijs, 1984.
- (2) PIM DEN BOER & WILLEM FRIJHOFF (red.), *Lieux de mémoire et identités nationales*, Amsterdam, 1993.
- (3) N.C.F.A. VAN SAS (red.), *Waar de blanke top der duinen en andere vaderlandse herinneringen*, Amsterdam/Antwerpen, 1995.
- (4) Zie de bespreking in *Ons Erfdeel*: JOEP LEERSSEN, "Een virtuele 'tour des Pays-Bas'. Nederlandse plaatsen van herinnering", in: *Ons Erfdeel*, jg. 49 (2006), nr. 5, pp. 774-776.
-